

Adatok a XVIII. századbeli falusi életből. II.

A kovácsműhelyek is sokszor okoztak tüzet, ezért ezeket is meg kellett regulálni. „Kovácsoknak, Lakatosoknak és egyéb tüzzelbánó mesterembereknek, ezután műhelyt nem másként, hanem legalább 25 lépésre a háztul vagy pedig a helyiségen kívül építeni szabad lészen“. Innenérthető, hogy a kovácsműhelyek sok helyen a falu végén voltak és sehogy sincs összefüggésben azzal az erőletett magyarázattal, hogy a tanyára járó-menő emberek könnyebben elérhessék.

Sok bajt okoztak a lakodalmak is, melyek lármás mulatságok lévén, nem eshettek meg az egész falu tudta nélkül. Zene és lövöldözés elmaradhatatlan kellékei voltak a lakodalomnak. II. József idejében ezt a nagyhangú mulatozást üldözőbe vették. Nem csak a zenét és lövöldözést tiltották meg, de még a névnap-i köszöntéseket is üldözték. Nem lehet ráfogni, hogy éppen csak Magyarországon, mert a rendelet utolsó része éppen a „heutige Stritzl“ sütését tiltja el, ami tudvalevőleg inkább német és lajtántúli vidékek szokását érintette.

József halála után azonban újra kezdődött a névnap-i köszöntés, sült a „heutige Stritzl“, az utcán vígan durrogott az előöltöltős pisztoly. És a lakodalom okozta tüzet sokszor az egész falunak oltani kellett. A tűzrendészeti intézkedés aztán véget vetett a lövöldözésnek. „A Lövöldözés az Utzákön és épületek közt mind menyegzőnek alkalmatosságával, mind pedig egyébkor 25 pénz vagy 12 pálcza büntetés alatt tiltva vagon“. De hogy még annak is elejét vegyék, hogy puskaporhoz jussanak, elrendelték, hogy: „Semminemű kereskedőknek, legfőképpen Görögöknek, a Vármegye Magistratusa híre s engedelmé nélkül puskaport árulni, annyival is inkább parasztoznak eladni nem engedtetik, a ki nek pedig puskapornak bizonyos számmal leendő tartása és árulása meg fog engedtetni, az Ollyatén tartozik Aztat minden veszedelem kívül való helyen tartani és azon kárnokért, mellyek innen származni fognak eleget tenni. Ebben pedig ellenkezőt cselekedők 12 forintra fognak büntettetni“.

Tagadhatatlan, hogy a rendelet valóban kellő körültekintéssel készült s minden olyan eshetőséget mérlegelt, amely a községek területén belől tüzet okozhatott, sőt figyelme a községek mellett elterülő nádasok és rétek tüzeire is kiterjedt. Nádasok és rétek. A békésmegyei magyarság szótárából apránként kiszoruló fogalmak. Nádat is alig látnak már, nemhogy nádat látnánk s a legelésző állatoknak nyár derekán megeljük is alig kerül, nemhogy rétekről beszélni lehetne. Pedig valamikor hatalmas területeket borítottak.

A rétek, nádasok égése pedig sokszor előfordult, mert a réten termett mindenféle gaz pusztításának csak a felgyújtás volt az egyetlen módja, s ha a tűz a nádasba vagy rétebe belekapott, napokig, sőt hetekig égett, míg magától el nem aludt. Meg kellett tehát tiltani, illetőleg rendelettel szabályozni a rétegetését.

„Számítalan károk következni a rétekeknek és nádasoknak gyujtogatásából, amely rész szerint a Lakosok által a végre, hogy a réteket és nádasokat ez által a gaztul kitisztítsák, rész szerint pedig holmi Pásztorok, Kondások és egyéb rosszra igyekező emberek által szokott megtörténni, arra való nézve az illetén szükség és ok nélkül leendő gyujtogatások az gyujtogatók ellen Hazánk Törvényeiben Szabott bün-

tetés alatt tilalmaztatnak s parancsoltatik a Lakosoknak, hogy ezeknek nemcsak maguk békét hagyjanak, hanem a pásztorokat és szolgálkat arra gyakorta megintsék, hogy elhagyván az illetén káros gyujtogatásokat, még tüzet se rakjanak veszedelmes helyeken; és ámbár minden veszedelemtül távol lévő helyeken tüzet raknának és azt szorgalmatosan eloltani el ne mulasszák. Ami pedig a Réteknék leginkább tavasszal megadni szokott gyujtogatását illeti, ezt a Lakosok nem veszedelmet okoztató nagy szelekben, sem pedig magánossan, hanem köz akarattal s a város vagy Helység Előljáráinak tudtával kimenvén vigyék végben, hogy így nagyobb számmal lévén, ha valamely veszedelmet látnának is a tűznek könnyebben elejit vehessék“.

Az eddigiekben a XVIII. század eshetőségeit a rendelet egészen kimerítette. Mint maga a rendelet mondja: „Igy már valaminthogy mindezek a gyujtogatásoknak eltávoztatására szükségeseknek találtatnak, úgy a gyuladásoknak hováhamarább eloltására a következők rendeltetnek“.

A tüzet az „éjtszakai vigyázónak“ kellett észrevennie. Hogy hogyan vette észre az egyik faluszélen, mikor épen a másikon járt, az már az ő dolga volt. Az, hogy sokszor nélküle is leégett egy-egy ház, egyáltalában nem csodálható. Ha nem is vehette mindig észre, még is csak az ő kötelessége volt.

„Az első pontokban nevezett éjtszakai vigyázók, mihelyt a Tűznek akármely helyen és háznál leendő támadását tapasztalni fogják, Legelsőbben is a ki gyulladtot Háznak Lakosait, Azután pedig a Szomszédokat következőképpen a többi Helységbeli Lakosokat is (tüzet kiáltván és a Harangokat is félre vevén) felébreszteni és nekik kiváltképpen pedig a Helység Bírójának a Gyuladásnak helyét tudtára adni tartoznak“.

Érdekes bepillantást nyújt a régi világ nyugodt vérmérsékletű intézkedéseibe a kötelességek egymásközötti felosztásáról szóló rész. Ugy látszik, régebben, ha a harangot félreverték, a községek előljáráinak, mielőtt a helyszínére siettek volna, azon kellett tanácskoznok, hogy kinek mi legyen a teendője. Mire bíró, kisbíró és esküdt uraimék felosztották a tennivalókat, talán nem is volt tennivaló. Ezért intézkedik a rendelet:

„Gyuladásnak alkalmatosságával a tűznek eloltásában magát könnyen előadható rendtelenségek eltávoztassanak és a tűznek eloltására a késedelem nélkül megkívántató segedelem azáltal, ha az Helység előljárái a község házánál elsőben mindnyájan öszvegyűlvén, csak akkor rendelnek el maguk között, kinek mi legyen kötelessége, késő ne legyen, szükségesnek találtatik, hogy minden esztendőben Bíró választásának alkalmatosságával a Bírón és Kiss Bírón kívül az Esküttek közül nevezet szerint mind azok a kiknek kötelességek leszen az illetén történetben a Község házánál megjeleni, mind pedig azok, a kik tűz támadván tartozni fognak minden további parantsolat nélkül egyenesen a tűznek helyére menni és annak eloltásában a népet kormányozni elrendeltessenek“.

A hatósági személyek munkafelosztása ezzel az intézkedéssel rendben is volt, de két olyan dolog, amelyekre tüzeset alkalmával föltétlenül szükség volt, hiányzott. Az egyik a tüzesetek alkalmával felmerülő szor-

gosabb vagyönörzés, a másik a tűzoltásra szükséges emberek előteremtése. Az előbbi a rendőri intézmény előfutárja, az utóbbi a hivatásos vagy önkéntes tűzoltók közvetlen elődje volt.

A községek nagyságához mértén 6—12 embert rendeltek, akik a város különböző, előre beosztott részeiben, az ilyenkor más elfoglaltságú bakter helyett vigyáztak a zavarosban halászóra. Ezeknek tüzeset alkalmával a község házára kellett menni s a bíró parancsa alapján végezni körútjukat. Ezek nélkül nem csak a tűz tett volna kárt a községben.

Ezekon kívül 12, 20, vagy még több embert jelöltek ki azok közül, akik állandóan a községben tartózkodtak, akiknek azonnal a tűz helyére kellett menniök s az oltásban a hatóság parancsai értelmében segédkezniök. Ez az intézkedés a város tűzrendészetét természetesen az iparosok vállára helyezte, mert a mezei munkával foglalkozó lakosság, főleg mezei munka idején, nem tartózkodott a községekben.

Ezeknek az embereknek parancsoltak a bíró és a melléje rendelt személyek a község házában, és az esküdtek a tűz helyén, ahol ők is pontosan tartoztak megjelenni.

A dolog irányítása a bíró kezében volt, aki a község házában őrzött tűzoltó szereket részben a község kocsiain, részben a közmunkára kirendelt szekereken a tűzhöz kiszállítani tartozott.

Pontosan előírták azt is, hogy a tűznél mit kell tenni. „Azon házakból, a melyek a jelen való veszedelemben forognak a betegek; gyermekek és Lakosoknak jószágai késedelem nélkül kihordassanak és vagy a község háza udvarában, vagy a templom kerítésében, vagy akármely más bekerített és veszedelem kívül való udvarban hordassanak és ezeknek megőrzésére valamely tökéletes személy rendeltessék“.

Hogy a templom kerítésen belőli helyre hordatták az ingóságokat, azzal magyarázható, hogy a XVIII. század második felében már szigorúan megtiltották a templomok mellé való temetkezéseket. Hogy ezt a szigorú parancsot még is átlépték, arról sok sírkő tanuskodik ma is.

Magát az oltást illetőleg két eshetőséget különböztetnek meg. Ha esendes időben volt a tűz, a szomszéd házakat vizes ponyvával vagy lepedővel fedték be s azt vízzel öntözték; ha szél volt, minden háztetőt le kellett bontani, ha a szél irányában 30 lépésen belül esett. De az 500 lépésen belül eső házak tetőjének védelmezéséről is gondoskodtak. Egy-egy ásszony vagy gyermek ült a gerincen, kezében vizes kantával, hogy az esetleg lehulló parazsat azonnal leönthesse. Ezeket az intézkedéseket azonban természetesen csak akkor tehették meg, ha kellő vízmennyiség állott rendelkezésre.

A bírónak vagy a választáskor e célra kijelölt személynek, kötelessége volt évenként legalább egyszer házról-házra járva meggyőződni arról, hogy van-e minden háznál kellő mennyiségű víz. Ha kút nem volt, legalább két akóra való víznek kellett az udvaron állani. Ha a kádat üresen találták, minden esetben 5 pénzre büntették a ház tulajdonosát. Ezt a vizet a XIX. század elejétől kezdve a mai napig is kapitány víznek, a kádat kapitányvizes kádnak nevezték. A kádban vagy mellette állott a 4—5 méteres póznára erősített, kukorica csuhéból készült pamacs, hogy az esetleg könnyen észrevehető, kezdődő tüzet, azonnal el lehessen oltani. A kád mellett a tetőre messze felérő hosszú létra volt feltámasztva; ha ez hiányzott, ugyancsak 5 pénz büntetés járt érte. Ezek a biztonsági in-

tézkedések kizárólag az egyes házakat illették. A közbiztonságot szolgáló szerek és eszközök a község házában őriztettek.

„Minden Mező Város és Helység Közöséges szükségeire Három elégséges magasságú lajtörjät, négy hosszabb és 6 rövidebb vas fogakkal elkészített csákjät, hat fejszét, hat kapát, a nagyobb Helyek 12, Kisebb 6 bürkannát és két vagy három vizes hordót tartozik mennél előbb beszerezni és ezeket mindenha készentartani“.

Nem volt azonban elég az az eszköz, melyet az egyes házaknál e célra tartottak, sőt a köz tulajdonát képező, előbb ismertetett szerszámok is kevésnek bizonyultak. Elrendelték tehát, hogy üres kézzel senki ne menjen a tűzhöz, hanem valami tűzoltásra alkalmas eszközt vigyen magával. Különösen kötelességévé tették az iparosoknak, akiket a rendelet névszerint is megemlít. „Pintérek, Ácsok, Kovácsok, Kőművesek, Kerékgyártók, Asztalosok, Lakatosok tartozni fognak a tűznek eloltásában foglalatoskodni“.

Kötelessége volt az előjáróság megbízott tagjának a tűz után gondosan körülnézni, hogy valami lappangó veszedelem hátra ne maradjon. Éjszakára pedig strázsát hagyott a leégett háznál.

A tűz továbbterjedésének megakadályozása osljából lebontott épületekért az e célra szolgáló kasszából kártérítést fizettek. A kassza a rendeletben előirt pénzbüntetésekéből szaporodott s még arról is gondoskodtak, hogy ha valaki végrendeletet csinált, figyelmét a kasszára felhívják.

Legmesszehatóbb intézkedés volt azonban kétségkívül az, mely a további tüzesetek megelőzése céljából a fák ültetését rendelte el. Ez az intézkedés lényegesen megváltoztatta a községek képét, s innén van, hogy ma a megye községeinek tornyokból nézett képe valósággal erdőt mutat.

„Mivel a Házak és egyéb épületek körül lévő és sűrű ágakat nevelő fák, a támadott tűz tovább leendő terjedése meggátlására láthatóképen szolgálhat, azért köteles lészen minden lakos a maga és egyéb épülete körül, annyi számú fákat, amennyik az Helynek mivoltához képest Szükségesnek látszanak, leginkább pedig szederfákat, amelyeknek szaporítását Féséges Asszonyunk úgy is már parancsolta több ízben, ültetni és annak megtartásában szorgalmatoskodni“. Ez a rendelkezés megmagyarázza a községek befásítását; az itt hivatkozott parancsokat pedig a majdnem mindenütt megvolt, de nevében ma is élő „preskertek“ keletkezésére vet világosságot.

Aki a XVIII. század céh szabályait forgatja, vagy a még életben lévő öreg céhmesterekkel beszél a régi időkről, meggyőződhetik, hogy a szabályok nem ismerése senkit sem mentett fel azok betartása vagy a büntetés alól. Minden negyedévi gyűlésen felolvasták a szabályokat, hogy nemismerésére senki sem hivatkozhassek. Ugyan így tettek a tűz oltására kiadott rendelkezéssel is, mikor elrendelték: „Hogy pedig Féséges Asszonyunk ezen közzónak gyarapodására szolgáló kegyelmes rendelkezése feledékenységbe ne menjen és senki magát ebben való tudatlanságával ne menthesse, köteles lészen minden mezőváros és helység ezen tűz oltásának rendét minden holnapnak első vasárnapján, vagy a maga Papja, avagy Praedikátora által a Praedikáló székbul, avagy pedig a Község házában, vagy háza nem lévén, a községnek a Bíró Házánál ösz-

szegyűjtven a népet nótáriussá vagy mestere által elolvastatni és punktumról-punktumra ujra hirdettetni“.

Ezek a rendelkezések nemcsak a XVIII. század életébe világítanak be, de sok, mai napig is fennmaradó egyébként érthetetlen dolgot megmagyaráznak. Nem volna haszon nélkül az összes megtalálható rendelkezéseket ebből a szempontból vizsgálat alá venni.

Banner János.

KÖNYVISMERTETÉSEK.

Szombatfalvy György: Társadalomrajzi feladatok az Alföldön. Bethlen Gábor Kiör kiadványai 7. sz. Szeged, 1929. 12° 16 l.

Az Alföld társadalomrajzi felvételének szüksége egyre sürgetőbben hangzik fel minden oldalról, mind a tudományos világ, mind a gyakorlati élet köréből. A szociográfiának, mint a szociológia és a szociálpolitika alapjának a tudományos érdeklődés előterébe nyomulása mindinkább megokolttá teszi ezt a sürgetést. De indokolja az is, hogy az Alföld megcsonkított országunk nagyobbik felét teszi ki s így jelentősége rendkívüli mértékben megnövekedett. Minden irányú alapos, rendszeres megismerése a legmezevesesebb nemzeti érdekek sorába tartozik, mert ettől a megismeréstől függ erőinek felismerése és a nemzet életében való nagyobb felhasználhatósága.

Szombatfalvy György tanulmánya egy előadás szövegét tartalmazza, melynek célja az alföldi társadalomrajz feladatainak rövid ismertetése volt. „... tisztaban voltam azzal“ — mondja bevezetésként, — „hogy egy órai előadás keretében nem meríthetem ki a feladatkomplexum minden részletét. Ha teljességre töreksem, szükségképen csak vázlatot adhatok. Inkább válogatok tehát, a legfontosabb társadalmi tényekre szorítkozom s azokra a szempontokra igyekszem rámutatni, amelyeket a szociográfus munkájában eredményesen alkalmazhat“.

Szombatfalvy György minden rövidség ellenére is igen jó bevezetést nyújt ebbe a nagyon fiatal tudományba. Felmutatja lényegét és részeit, kapcsolatát a szociológiával, szociálpolitikával és a statisztikával, tisztázza szempontjait. Ezen az általános kereten belül a speciális alföldi viszonyokhoz, szociográfiai típusokhoz alkalmazott szempontokat és feladatokat elemzi annak a szakembernek a tiszta látásával, aki nemcsak elméleti felkészültséggel rendelkezik, hanem a helyi viszonyokkal is ismerős, s járatos a kutatás gyakorlatában is. Ezek a gyakorlati utasítások különösen becsesek egy ilyen fiatal tudománynál, mint a szociográfia, melynél sem a kutatás technikája, sem a feldolgozás módja, sem a szempontok tekintetében nem értük még el a kívánatos megállapodottságot, egyöntetűséget.

Joó Tibor.

Eperjessy Kálmán: Írások a régi Makóról. Helytörténeti rajzok. Makó, 1929. 159 oldal.

Makó multjából a XVII—XIX. sz. terjedő időből 11 különböző kisebb történeti képet mutat be Szerző eredeti levéltári kutatásai alapján, szerencsés kézzel egészítve ki városaink amúgy is szegény monografikus